

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՇՈՒՐՁ ՍՏԵՂԾՎԱԾ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՆՈՐ ԻՐԱՎԻՃԱԿԸ

ԳԱՐԻԿ ՔԵՌՅԱՆ

Ռուսաստանի հետ Հայաստանի Հանրապետության դաշնակցային և ռազմավարական համագործակցությունը հրամայաբար պահանջում է հնարավորինս ճիշտ կանխատեսումների համար մշտապես հետևել Կրեմլի արտաքին քաղաքականության բոլոր զարգացումներին և փոփոխություններին: Այս հանգամանքը կարևորվում է նաև մեր տարածաշրջանի բարդ և կոնֆլիկտային բնույթով, Ադրբեջանի և Թուրքիայի հետ երկարատև խնդիրներով:

Ինչ իրավիճակում է ՌԴ հարաբերություններն արտաքին աշխարհի հետ: Արևմտյան երկրների հետ Ռուսաստանը կամ առճակատման մեջ է (ԱՄՆ), կամ այդ հարաբերություններին բնորոշ է օտարումն ու հակամարտությունը (ԵՄ): ԽՍՀՄ փլուզման արդյունքում անկախացած Ուկրաինայի, Մերձբալթյան երկրների և Վրաստանի հետ հարաբերությունները թշնամականից ոչ բարեկամական տիրույթում են: Պրագմատիկ համագործակցության ձևաչափ է ձևավորվել Ադրբեջանի և Ուզբեկստանի հետ: Կրեմլը Եվրասիական միության շրջանակներում ինտեգրման առաջընթաց գործընթաց է զարգացնում Ղազախստանի և Բելառուսի հետ, սակայն դրա արդյունավետությունը համեմատաբար ցածր է Հայաստանի և Տաջիկստանի հետ: Չինաստանի հետ հարաբերություններին դժվար է միանշանակ բնութագրում տալ, բայց մերձենալու երկկողմանի ձգտում կա, չնայած որոշ հետազոտական շրջանակներում գտնում են, որ դրանք անհավասարաչափ զարգացում ունեն և ավելի շատ Պեկինի օգտին են:

Կոմունիստական գաղափարախոսությունից երկրի հրաժարվելուց հետո անցած տարիների ընթացքում պարզ դարձավ, որ Ռուսաստանը հակառակ 1990-ական թթ. էլցիկայան վարչակարգի դիրքորոշումների, չի կարող համակերպվել և ընդունել ԱՄՆ գլոբալ առաջնորդությունը, ինչը փակում է իր ճանապարհը դեպի Արևմուտքի հավաքական կառույցներ: Հասկանալի դարձավ նաև, որ ԱՄՆ-ն մտադիր չէ համակերպվել ՌԴ-ի արտաքին քաղաքական ինքնուրույնության հետ, իսկ ԵՄ-ի երկրները ներռուսաստանյան կարգերի հետ, ինչը ոչ միայն փակեց ընդլայնված Արևմուտքին Ռուսաստանի ինտեգրման հարցը, այլև պայմաններ ստեղծեց գերտերությունների մրցակցության և արժեհամակարգային դիմակայության վերսկսման համար: Դադարեցվեց ՌԴ անդամակցությունը Մեծ

Ութնյակին, որը կրկին դարձավ Յոթնյակ և դադարեցվեց ՆԱՏՕ-ՌԴ խորհրդի գործունեությունը:

ԽՍՀՄ փլուզումից հետո անցած քառորդ դարի ընթացքում նրա նախկին հանրապետությունները հիմնականում անցել են նոր անկախ պետությունների կառուցման առաջին փուլը: 2013-2014 թվականների ուկրաինական երկրորդ Մայդանի հիմքում ընկած էր երկրի էլիտայի ձգտումն Արևմուտքի օգնությամբ վերջնականապես խզել այն կապերը, որոնք Ուկրաինան կապում էին Ռուսաստանի հետ: Ուկրաինայի իրադարձություններին Մոսկվայի ուժային արձագանքից վախեցած ՌԴ-ի երկու մերձավոր գործընկերները՝ Բելառուսն ու Ղազախստանը կանգնեցին ընտրության առաջ: Կամ ԱՊՀ որոշ երկրների օրինակով գնալ Ռուսաստանից էլ ավելի տարանջատման ուղղության ճանապարհով, կամ ընդունել Կրեմլի խաղի կանոնները և արագացնել ինտեգրման խորացման կուրսը: 2021 թ. ՌԴ-Բելառուս 28 համաձայնագրերի կնքումը ցույց տվեց, որ Լուկաշենկոն գունավոր հեղափոխության սցենարներից խույս տալու համար ընտրեց երկրորդ ուղին:

Կարող ենք արձանագրել, որ ուկրաինական պատերազմի հետևանքով Ռուսաստանն այժմ կորցրել է ռազմավարական գործընկերներին Արևմուտքում: Արևմուտք-Ռուսաստան փոխհարաբերություններն իջեցվել են պատժամիջոցների կիրառման մակարդակին: ԱՄՆ-ը ամեն ինչ արեց խափանելու ռուսական զազատարի երկրորդ գծի կառուցումը Բալթիկ ծովով: Դաշնակիցները մերձավոր շրջապատում ևս հուսալի չեն: Աշխարհաքաղաքականորեն նա միայնակ է, բայց միևնույն ժամանակ ազատ: Ժամանակակից Ռուսաստանը շատ թուլություններ ու խոցելի տեղեր ունի: Ռուսական տնտեսության ծավալները զիջում են ԱՄՆ-ին, ԵՄ-ին և Չինաստանին: Երկրի գիտատեխնիկական ներուժը զգալիորեն հետ է մնում ժամանակակից առաջատար երկրներից: Այնուամենայնիվ, Ռուսաստանը դեռ կարող է գլոբալ դրական դերակատարում ունենալ, եթե երկրում կուտակված ներքին հակասությունները կառուցողական լուծում գտնեն:

Կորցնելով հսկա կայսրությունները մեկ՝ 1917 թ. հոկտեմբերյան հեղափոխության, մեկ էլ՝ 1991 թ. ԽՍՀՄ ինքնափլուզման հետևանքով, քաղաքական քարտեզի վրա Ռուսաստանն այնուամենայնիվ հստակ առանձնանում է գլոբալ համատեքստում, դեռևս մնալով համաշխարհային ուժային կենտրոն: Դժվար է ասել, թե նման դրությունը ժամանակավոր է, կարճաժամկետ՝ թե երկարաժամկետ: Տեսակետ կա, որ հետո կվերականգնվեն Արևմուտքի հետ նախկին հարաբերությունները, կլինի հաշտեցում ընդհուպ մինչև ինտեգրման նոր փորձերը, կամ էլ կգնա խորհրդային կայսերական տարածքի երբեմնի միասնության վերականգնման

գործընթաց: Կան նաև ծայրահեղական վատատեսական կանխատեսումներ ՌԴ փլուզման մասին, խորհրդային կայսրության ինքնափլուզման օրինակով: Սրանք տեսակետներ են, որոնք հնչեցվում են հետազոտական և փորձագիտական կենտրոններում, բայց նրանց հեղինակ քաղաքագետները դեռևս չունեն փաստարկված հիմնավորումներ:

Ուկրաինական ճգնաժամը առիթ դարձավ Ռուսաստանի և ԱՄՆ-ի նոր առճակատման, որը նոր հիբրիդային պատերազմի մեկնարկ է: Մոսկվայի և Վաշինգտոնի նոր առճակատման պատճառներն, իհարկե, ավելի խորն են, բայց Սիրիայում, Դրիմում և Դոնբասում տեղի ունեցող իրադարձությունները մի քանի տարի շարունակ ռուս-ամերիկյան հարաբերությունների վատթարացումը վերածեցին ակտիվ հակամարտության: Այդ ժամանակից ի վեր այդ հակամարտությունը ոչ միայն շարունակվում, այլև անընդհատ խորանում է: Հիմքեր չկան ենթադրելու, որ այն կավարտվի 2024-ին, ԱՄՆ նախագահի ընտրությամբ: Նույնիսկ բոլորովին պարտադիր չէ որ Ռուսաստանում բարձրագույն իշխանության փոփոխությունը, երբ այն տեղի ունենա, կհանգեցնի Վաշինգտոնի հետ առճակատման ավարտին: Հարցը դրված է սկզբունքորեն. կամ Մոսկվան ընդունում է պարտությունը և համաձայնում է այսուհետ խաղալ ԱՄՆ-ի սահմանած կանոններով, կամ Վաշինգտոնը ճանաչում է աշխարհում իր շահերը պաշտպանելու և առաջ մղելու Մոսկվայի իրավունքը: Փոխզիջումը սկզբունքորեն հնարավոր է, սակայն ԱՄՆ-ն առայժմ մերժում է այդ հնարավորությունը: Հիբրիդային պատերազմի դադարեցման պայմանները դեռ պարզ չեն, քանի որ դրա վճռական փուլը դեռ չի եկել: Մեկ բան ակնհայտ է՝ ԱՄՆ-ի հետ հարաբերություններում 1990-ականների սկզբի իրավիճակին վերադառնալու հավանականությունը շատ փոքր է: Եվրոպայի հետ հարաբերություններում ևս մեծ փոփոխություններ չեն կանխատեսվում: ԱՄՆ-ի արբանյակ Եվրամիության երկրները, որոնք հիմա օգնում են Ուկրաինային պատերազմը շարունակելու, իրենց գործողությունների հրահանգները ստանում են օվկիանոսից այն կողմ և ոչ ոք հարցականի տակ չի դնում Եվրոպայի կախվածության փաստը:

Ռուսաստանի և ԵՄ ճանապարհները բաժանվեցին ուկրաինական ճգնաժամից մի քանի տարի առաջ հիմնականում քաղաքական արժեքների անհամատեղելիության պատճառով: Հենց այդ պատճառով էլ ձախողվեց ՌԴ-ի փորձը համընկնող շահերի հիման վրա Լիսաբոնից մինչև Վլադիվոստոկ Մեծ Եվրոպա կառուցելու փորձը: Այս ձախողման հետ մեկտեղ վերջնականապես կորցրել է "համաեվրոպական տան" ավելի վաղ հայեցակարգը, որն առաջ էր քաշել խորհրդային վերջին ղեկավար Գորբաչովը 1989թ., Եվրոպայի Խորհրդում իր հայտնի ելույթում: Ռուսաստա-

նի և Եվրոպայի միջև տարանջատումը նույնիսկ ավելի խորն է, քան կար ոչ վաղ անցյալում: Եվրամիությունը լի է վճռականությամբ հրաժարվել ռուսական էներգառեսուրսներից, քանի որ կարծում է, որ Վլադիմիր Պուտինը դրանք դարձրել է Եվրոպայի դեմ տնտեսական պատերազմի գործիք: Դա հեշտ չէ և թանկ է: ԵՄ-ն նոր ծրագրեր է կազմում ձմեռը գազային շրջափակման պայմաններում գոյատևելու և գումարներ է փնտրում բնակչության և բիզնեսի աջակցության համար: Ամենաընդգրկուն էներգետիկ ճգնաժամն արդեն աշխարհի երկրորդ խոշորագույն տնտեսությանն արժեցել է ավելի քան կես տրիլիոն եվրո: Ձմեռը դեռ չի սկսվել, ջեռուցման սեզոնն առջևում է, իսկ գազի գինը 10 անգամ գերազանցում է նախորդ տարվա ցուցանիշը: Գազպրոմը "անջատել է" Հյուսիսային հոսք " հիմնական խողովակաշարը՝ սկզբում պրոֆիլակտիկայի նպատակով, իսկ հետո՝ ընդհանրապես:

Մեղավորը Պուտինն է, վստահ է ԵՄ ղեկավարությունը: Բրյուսելում համոզված են, որ Ռուսաստանն ակտիվորեն շահարկում է էներգետիկ շուկան: Մակայն որքան էլ որ բարձրագույն ճառեր հնչեն ապագայի, ազատությունների և արժեքների մասին, ԵՄ երկրների 450 միլիոն քաղաքացիներին հետաքրքրում է իրենց բարեկեցությունն ու կենցաղը, որից երբեք չեն հրաժարվի: Գերմանիայի իշխանությունների էներգետիկ քաղաքականության դեմ արդեն հզոր բողոքի ցույց տեղի ունեցավ 2022 թվականի սեպտեմբերի 5-ին:

Եվրոպան սկսել է պատրաստվել ամբողջական գազային շրջափակմանը եւ արտակարգ պլաններ մշակել այն մասին, թե ինչպես գոյատևել առանց ռուսական էներգակիրների:

Եվրահանձնաժողովի ամառային ծրագիրը բաղկացած էր երեք գլխավոր կետերից՝ 1) Գտնել նավթի, գազի եւ ածխի այլընտրանքային մատակարարողներ, 2) խնայել գազը՝ մինչև հոկտեմբեր պահեստարանները 80 տոկոսով լցնելու համար, եւ 3) չխնայել նոր ներդրումները էներգետիկայի վրա: ԵՄ-ն ահռելի գումարներ ծախսելով կարողացել է առաջ շարժվել բոլոր երեք խնդիրների լուծման ուղղությամբ:

Մինչ Ուկրաինա ներխուժելը Ռուսաստանը էներգառեսուրսների հիմնական մատակարարն էր դեպի Եվրոպա: Ռուսական նավթը, նավթամթերքները, գազն ու ածուխը ծածկել են եվրոպական սպառման գրեթե 25 տոկոսը, ընդ որում գազի բաժինը հատկապես բարձր է եղել՝ մինչև 40 տոկոս: Այժմ Նորվեգիան ԵՄ-ին ավելի շատ գազ է մատակարարում, քան Ռուսաստանը, "Գազպրոմի" մասնաբաժինը եվրոպական շուկայում 40 տոկոսից նվազել է մինչև 9 տոկոս: Բրյուսելում համոզված են, որ Պուտինը կպարտվի, իսկ Ուկրաինան ու Եվրոպան կշահեն: Փորձագետների մի

մասը կարծում է, որ Պուտինի դեմ լինելու է պյուռոսյան հաղթանակ: Ձմռանը առանց հովհարային անջատումների ապրելու համար ստիպված պետք է թանկ վճարեն բոլորը: Եվրագոտու 19 երկրներ այս տարի լրացուցիչ միլիոններ կծախսեն գազի գնման համար, ինչը նրանց կգրկի ավելի քան 2 տոկոս տնտեսական աճից, հաշվել են Bloomberg-ի տնտեսագետները: Իսկ եթե ձմեռը ցուրտ լինի, իսկ Եվրոպան համաձայնության չգա ճգնաժամի դեմ պայքարի մոտեցումների շուրջ, վնասը կրկնակի մեծ կլինի:

Մասամբ այդ հաշիվը վճարում են բնակչությունն ու բիզնեսը: Սպասվում են գանգվածային սնանկություններ ու սոցիալական ընդվզումներ: Դրա համար էլ իշխանությունները միջամտեցին սուբսիդիաներով, այսինքն՝ փոխհատուցեցին բիզնեսի և բնակչության կորուստները, բայց հարկատուների գումարներից, որն ավելացնում է կառավարությունների պարտքերը: Ձմեռը դեռ չի սկսվել, իսկ ԵՄ-ում էներգակիրների դեմ պայքարի բյուջետային ծախսերն արդեն գերազանցել են 350 մլրդ եվրոն: Միությունը լքած Մեծ Բրիտանիան հետ չի մնում և օրերս հաստատել է պետական աջակցության աննախադեպ ծրագիրը, որն առաջիկա երկու տարում կարժենա առնվազն 150 մլրդ ֆունտ:

Ռուսական էներգառեսուրսներից կախվածությունը քաղաքական առումով մեզ շատ ու շատ թանկ է նստում, ասել է ԵՄ կառավարության ղեկավար ֆոն դեր Լյաենը: Եվրոպայի ղեկավարները նախընտրում են ապրել ավելի աղքատ, բայց ձերբազատվել այդ կախվածությունից: Իհարկե մեծ հույս կա Ռուսաստանին փոխարինել ավելի հուսալի մատակարարներով, ինչպիսիք են ԱՄՆ-ը, Նորվեգիան, Ալժիրը և այլն :

Պուտինը նույնպես ձեռքերը ծալած չի նստել: Օրինակ նա տապալեց ռուսական էներգակիրների գների առավելագույն մակարդակի սահմանման որոշումը: Հենց որ ֆոն դեր Լյաենը հնչեցրեց այդ գաղափարը, Պուտինը Ռուսաստանից էներգառեսուրսներ գնելու առաջարկը անվանեց "բացարձակ բոթ որոշում" և սպառնաց ի պատասխան անջատել գազն ու մնացած ամեն ինչ: Նա ասաց, որ ընդհանրապես ոչինչ չենք մատակարարելու, ոչ նավթ, ոչ ածուխ, ոչ վառելիքային մագուր, ոչ մի բան, եթե դա հակասում է մեր տնտեսական շահերին և հերթական անգամ կրկնեց, որ վստահ է, որ Եվրոպան այլևս տեղ չունի գնալու: "Նրանք, ովքեր մեզ ինչ-որ բան են պարտադրում, այն վիճակում չեն, որ այսօր մեզ թելադրում են իրենց կամքը: Թող մտածեն", - ասաց նա: Արդյունքում էներգակիրների գների առավելագույն չափ մտցնելու առաջարկին դեմ են արտահայտվել ոչ միայն ռուսական մատակարարումներից կախված

Հունգարիան, Սլովակիան և Ավստրիան, այլև Գերմանիան, Նիդեռլանդներն ու Դանիան:

Ինչպես տեսնում ենք, հզոր և հարուստ Եվրոպան հրաժարվելով ռուսական էներգակիրներից չտեսնված և չլսված միլարդներ է ծախսում, որի հետևանքները դեռ հետո են երևալու: Էներգետիկ աղբյուրների դիվերսիֆիկացիան տարիների գործընթաց է և հսկայական ռեսուրսներ է պահանջում, իսկ սոցիալական բողոքի արձագանքները, քաղաքական հետևանքները շաբաթների և օրերի ընթացքում իրենց զգացնել են տալիս: ԵՄ օրինակը մեզ ստիպում է յոթը չափել, նոր մեկը ձևել:

Քաղաքական զարգացումները ՌԴ-ԵՄ փոխհարաբերություններում առաջ են բերել նոր իրողություններ: Ինչպես նշեցինք, կանխատեսում կա ռուսական պետության պատմական միջուկի փլուզման անդառնալի գործընթացի վերաբերյալ: Միաժամանակ, Ուկրաինայի մեկուսացումը Ռուսաստանից քաղաքական, տնտեսական, մշակութային և հոգևոր հարաբերություններում բացառում է նրանց ինտեգրման որևէ հնարավորություն, եթե իհարկե Կիևում չվերականգնվի պրոռուսական իշխանությունը: Վաշինգտոնում և Բրյուսելում ձգտում են այլ պայմաններում և այլ տեմպերով անջատել նաև Բելառուսը: Այս երկիրն ընդգրկվել է Արևելյան գործընկերության ԵՄ ծրագրում, անընդհատ շեշտում են Բելառուսի «ինքնիշխանության» պահպանման անհրաժեշտությունը, բացառված չէ Բելառուսական մայրամի սցենարի կազմակերպումը, որն ակնհայտ էր 2020-21թթ. ծավալված հակակառավարական ցույցերի ժամանակ: Բելառուսի հետ Ռուսաստանի տարանջատման գործընթացները հիմնավորվում են երկիրը աստիճանաբար հետխորհրդային հանրապետությունից լիարժեք արևելաեվրոպական պետության վերածելու <<ազնիվ>> ցանկությամբ, բայց բոլորիս համար էլ պարզ է, թե ինչ է թաքնված այս ազնվության տակ: Բելառուսական ուղղությամբ Կրեմլը ձեռքբերումներ ունի: Բելառուսի նախագահ Լուկաշենկոն ի վերջո գնաց ՌԴ-Բելոռուս միավորումն ավարտելուն նպատակադրված մոտ երեք տասնյակ համաձայնագրերի կնքմանը, բայց փորձագետների կարծիքով Եվրասիական տնտեսական միությունը, իր ողջ գործնական օգտակարության դեպքում էլ դեռևս չի կարող դառնալ Եվրասիայում ուժի կենտրոն, ինչպիսին այն ծրագրվել էր սկզբում: ԵԱՏՄ-ն դեռևս սահմանափակ նպատակներով և հնարավորություններով միավորում է: Կա անդամ պետությունների շահերի բախում, որի պատճառով Ռուսական կայսրությունից ԽՍՀՄ անցումից հետո անցումը դեպի «փոքր Եվրասիա» դեռ ավարտին չի հասել:

Ռուսաստանի քաղաքական ղեկավարությունը, հակառակ այս կանխատեսումների, բավական համառորեն ձգտում է հասնել իր նպա-

տակներին: Նա առայժմ միայնակ է քաշում այս բեռը, հույս ունենալով ակտիվացնել նաև Բելառուսին և Ղազախստանին:

Այսպիսով կարող ենք եզրակացնել, որ Ռուսաստանին անհրաժեշտ է քաղաքականապես չկտրվել Եվրոպայից և հեռու մնալ համաշխարհային թիվ մեկ կենտրոն Արեւմուտքից: Երկրի քաղաքական առաջնորդները չպետք է ընկնեն ծայրահեղության մեջ և ի պատասխան ռուսական շահերի ոտնահարման դառնան Ասիայի մաս կամ փորձեն հակաամերիկյան դաշինք ստեղծել Չինաստանի հետ: Ռուսներն ունեն իրենց դեմքը, իրենց առանձնահատուկ շահերը, իրենց համաշխարհային կարևոր դերակատարումը: Կրեմլում սա լավ գիտակցում են և պուտինյան վարչակազմը աշխատում է պահպանել հավասարակշռությունը Եվրոպայի և Ասիայի միջև, որովհետև հասկացել են, որ Պեկինն իր ինքնուրույն քաղաքական գիծն է տանում և հակաարևմտյան դաշնակից չի կարող դառնալ: Նույնիսկ ծանր ամուսնալուծությունից հետո, Ուկրաինան մնում է խոշոր հարևան պետություն, որի հետ Ռուսաստանը ապագայում, այսպես թե այնպես, պետք է կառուցի հարաբերությունները: Մինսկի հետ հարաբերություններում Մոսկվան պետք է հաշվի առնի այն սխալները, որոնք ՌԴ-ն թույլ է տվել ուկրաինական ճգնաժամում: Օրինակ, եթե լիակատար միավորումը չստացվի, պարտադիր չէ, որ Ռուսաստանը թշնամական հարաբերություններ ունենա Բելառուսի հետ: "Դեմքով" կամ "թիկունքով" կտրուկ շրջադարձերի փոխարեն Մոսկվային անհրաժեշտ է երկրի արտաքին քաղաքականությունը բերել կայուն հավասարակշռության համաշխարհային Արևելքի և Արևմուտքի, Հյուսիսի և զարգացող Հարավի միջև: Ապագա ռուսական ստրատեգիան կպահանջվի բոլոր 360 աստիճանի կլոր տեսլական, որպեսզի համապատասխանի աշխարհում Ռուսաստանի Նոր դրությանը: